

СЦЕНІЧНЕ МИСТЕЦТВО

УДК 78.01:371.132

Цитування:

Татаренко М. Г., Косінова О. М. Фахова підготовка майбутніх майстрів сцени як актуальний напрям корпоративної культури в інформаційному просторі. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал.* 2020. № 4. С. 197-202.

Tatarenko M., Kosinova O. (2020). Aesthetic Education as Actual Training Direction of Arts High School Students in Information Society. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 4, 197-202 [in Ukrainian].

Татаренко Марина Геннадіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри режисури та
майстерності актора
Київського національного університету
культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6838-3560>
marina-lada-2012@ukr.net

Косінова Олена Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
режисури та майстерності актора Київського
національного університету культури і
мистецтв, Заслужена артистка України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2569-8762>

ФАХОВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ МАЙСТРІВ СЦЕНИ ЯК АКТУАЛЬНИЙ НАПРЯМ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Мета статі – дослідити особливості фахової підготовки фахівців сцени в контексті розвитку корпоративної культури в інформаційному просторі. **Методологія дослідження** передбачає комплексний підхід із застосуванням аналітичного, системного методів, компаративного, що дозволяє виокремити основні риси і професійні компетенції, якими необхідно оволодіти студентами як фахівцям- майстрам сцени в умовах розвитку інформаційного суспільства. **Наукова новизна** роботи полягає в актуалізації професійних естетично-сценічних компетентностей і навичок студентів творчих спеціальностей, з огляду на входження навчально-виховного процесу в інформаційно-орієнтований контекст розвитку мистецької професійної освіти. Висновки. У результаті дослідження встановлено, що освітньо-творчий процес передбачає набуття студентами естетичних знань і формування в них відповідних переконань, потреб, інтересів, звичок, навичок і вмінь згідно запитів сучасного інформаційного суспільства. У статті розкривається поняття естетичного виховання студентів мистецьких ЗВО як цілеспрямованого і планомірного процесу формування естетичних понять, смаків та ідеалів, ставлення до професії, до природи і мистецтва, до суспільства і побуту, до спілкування і взаємовідносин, розвитку творчого компоненту професійної діяльності. Ціннісний аспект нової парадигми творчої освіти безпосередньо визначає основні завдання та напрями реформування творчої освіти в Україні. Це стосується як головної мети системи освіти (створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України), так і основоположних принципів та пріоритетів творчого розвитку майстрів сцени.

Ключові слова: естетичне виховання, інформаційне суспільство, творча діяльність, культурна спадщина, естетичний смак, естетичні почуття.

Tatarenko Maryna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor Head of the Department of Directing and Actor Skills, Kyiv National University of Culture and Arts; Kosinova Olena, Candidate of Pedagogical Sciences, Honored Artist of Ukraine, assistant professor

Aesthetic Education as Actual Training Direction of Arts High School Students in Information Society

The purpose of the article is to investigate the features of professional training of stage specialists in the context of the development of corporate culture in the information space. **The research methodology** provides a comprehensive approach using analytical, systematic methods, comparative, which allows to identify the main features and professional competencies that need to be mastered by students as masters of the stage in the development of the information society. **The scientific novelty** of the work lies in the actualization of professional aesthetic and stage competencies and skills of students of creative specialties, given the entry of the educational process in the information-oriented context of the development of artistic professional education. **Conclusions.** As a result of the research it was established that the educational and creative process involves the acquisition of aesthetic knowledge by students and the formation of relevant beliefs, needs, interests, habits, skills and abilities in accordance with the demands of the modern information society. The article reveals the concept of aesthetic education of students of art freelance as a purposeful and systematic process of formation of aesthetic concepts, tastes and ideals, attitude to the profession, to nature and art,

to society and life, to communication and relationships, development of creative component of professional activity. The value aspect of the new paradigm of creative education directly determines the main tasks and directions of reforming creative education in Ukraine. This applies both to the main goal of the education system (creating conditions for the development and self-realization of each individual as a citizen of Ukraine) and the fundamental principles and priorities of creative development of stage masters.

Key words: aesthetic education, information society, creative activity, cultural heritage, aesthetic taste, aesthetic feelings.

Актуальність теми дослідження. У всі історичні епохи розвитку особистості надавалося велике значення, до його етичних якостей завжди пред'являлися особливі вимоги. Корпоративна структура мистецької сфери включає не тільки професійну організацію, але також спільноти, асоціації, школи, засоби масової інформації, звичаї, традиції і ритуали. Професійний світ наприклад, артиста, майже повністю поглинає його життєву активність. Як правило, творча особистість живе і працює відокремлено від решти суспільства; у нього менше безпосередніх і суспільних контактів, не пов'язаних з професією, ніж у більшості інших професіоналів. Розмежування між ним і непрофесіоналом, або звичайною людиною, офіційно позначено сценічною формою і іміджем кожного артиста.

Аналіз досліджень і публікацій. Історія становлення професії артиста відносно недовга, професійна підготовка і, відповідно, загальна, професійно-етична, корпоративна культура артиста-педагога знаходяться в центрі уваги багатьох учених-педагогів: О.В. Барабанщикова, В.І. Зеленого, А.В. Баранова, Г.В. Вишинської, О.В. Золотарьова, Л.І. Карпової, П.Н. Лашенко, В.С. Маслова, Я.В. Подоляка, Ю.М. Семенова, М.М. Тарнавського та ін. Ними, зокрема, розроблені питання професійної етики творчої особистості, визначені основні напрями професійної підготовки фахівців в сфері професійної підготовки майбутніх майстрів сцени.

Мета статті – дослідити особливості фахової підготовки фахівців сцени в контексті розвитку корпоративної культури в інформаційному просторі.

Виклад основного матеріалу. На основі історичного підходу та аналізу філософсько-етичних і педагогічних джерел нами визначено такі *етапи формування корпоративної культури творчої особистості*:

перший етап – виникнення організаційної підсистеми культури, зокрема її складової – театральної діяльності суспільства в Китаї, Греції та Римській імперії, в рабовласницьких і

феодалних держав (близько 500 року до н.е. – до XIV-XV ст.);

другий етап – накопичення теоретичного і практичного матеріалу, необхідного для створення самостійних наукових основ підготовки майбутніх митців, який починається з моменту виникнення постійних театрів і перших навчальних закладів з підготовки акторів;

третій етап – становлення і розвиток *театральної культури* на основі розвитку сценічного мистецтва (поч. XX ст. – до 90-х років XX ст.);

четвертий етап – зростання ролі корпоративного управління суспільними процесами, становлення і розвиток гуманістичної парадигми освіти і особистісно-орієнтованої підготовки митців у ВВНЗ (з кінця 90-х років XX ст. понині).

Характер взаємин первісної людини з природою викликав відчуття нерозривного зв'язку: люди і боги живуть неначебно одним життям, володіють спільними рисами і навіть вадами. Тоді приходиться до думки про існування деякого абсолюту, або “першолюдини”. У Китаї єдиний – “великий початок” – обожнено в Небі – “Тянь”, що народжує на світ людський рід і дає йому правило життя. Висвітлення суспільних засад, їх збереження і підтримка – найважливіша соціальна функція культу Тянь. Уявлення про людську досконалість, що складається декілька пізніше, передбачає перш за все “гуманність”, яка трактується тут як дотримання ритуалів, правил, етикету. “Етикет”, окрім норм незмінної цінності на зразок правдивості, доброти, сміливості, морального імперативу, – “те, чого я не хочу, щоб робили мені, а я не хочу робити іншим”, включав як первинні принципи добродіяння пошану і суворе підпорядкування поділу соціальних ролей, що склався: цар має бути царем, сановник – сановником, батько – батьком, син – сином. Учитель у такій ситуації був покликаний стежити за дотриманням цих вимог і сам бути показовим прикладом їх відповідності. Педагог повинен був виховати благородну людину, яка ідеально вписується в китайське суспільство, із фанатичним

почуттям обов'язку, що ставить благо держави вище власного блага.

Вирішенню етичних проблем, зокрема проблемі підбору кадрів на важливі посади шляхом оцінювання і перевірки їх заслуг перед суспільством присвятив свої праці *Конфуцій* (552-479 рр. до н.е.). Конфуціанство, що заклало із старовини ідеологічний фундамент китайського суспільства, висунуло як наріжний камінь соціальної орієнтації "лі", що означало норму, правило, церемоніал. Важливими для теоретичного обґрунтування процесу формування корпоративної культури були "канони", створені протягом тисячоліття до нашої ери. Вони вважаються зразком великої різноманітності життя і творчих здобутків особистості. Канон "...навчає інтуїтивності та цілісному знанню, що орієнтує людину у світовому потоці подій. Він не висловлює, а направляє" [6].

"Кращі воєначальники не мчаться попереду на своїх колісницях", – наголошував *Лао-Цзи* [1]. У цьому вислові він підкреслює тезу, що правитель – прихильник Дао (приблизно це означає "природа", природний порядок речей) – не повинен підійматися над іншими або перш за все шукати слави і вшанування для себе.

Лао-Цзи вважав, що лідер повинен бути мовчазним і діяти в душі смиренності, а не напористості. Він наголошував, що причини незгод криються в недостатньому духовному житті керівника. Якщо йому бракує віри, тоді народ стає таким же. Принцип: "Немає поганих учнів, є погані вчителі" відповідає духу даосизму таким же чином, як і твердження: "Немає поганих солдатів, є погані генерали". Ці висловлювання закликають правителів подивитися у дзеркало, перш ніж засуджувати інших.

У відповідності до вчення Лао-Цзи культура керівника повинна бути в гармонії з природою. Він не повинен форсувати події – дозволити їм плинути природним шляхом. Лідерство живе у кожному. Треба проявляти його без зайвої самовпевненості, без гордині, не напоказ. Не поводитися зверхньо з іншими і не зневажати ними.

"У-цзи" – другий за значимістю воєнний канон Китаю, автором якого є полководець *У-Цзи* (друга пол. V ст. до н.е.). Він визначав п'ять правил перемоги полководця – правила керівництва, постійної готовності, відваги, обережності та простоти. Видатний китайський воєначальник наголошував, що людина, у якої зосереджені цивільне і військове начало, – це полководець армії. Те, у

чому поєднуються твердість і м'якість, є керівництво армією [6].

З розвитком суспільства змінювалися завдання і моделі виховання, мінялися вимоги до особистості творчого керівника, зокрема й вимоги до його етичних якостей. Історичний тип культури є чинником, що визначає основну спрямованість всієї духовності тієї або іншої епохи та формує відповідну моральну систему (як частину властивій даній культурі духовності), яка у свою чергу визначає межі формування етичних категорій, обумовлює їх вміст і логічно-вербальне визначення. Умовно можна виділити три функції моралі в рамках культури: трансляцію етичного досвіду попередніх поколінь, перетворення своїх структурних компонентів і типу їх підлеглих в ході розвитку суспільства й, нарешті, приведення традицій і новаторства до збалансованого співвідношення на основі загального принципу функціонування культури. Моральність трактується як розчинена в культурі і, в той же час, сповна цілісна система норм поведінки і категорій моральної свідомості. Ця моральність визначає у свою чергу рамки формування суспільного ідеалу. Кожному суспільно-історичному етапу розвитку суспільства характерний свій суспільний ідеал людини. Відповідно цьому ідеалу ставляться вимоги до педагогів, оскільки педагог покликаний сформувати цей ідеал. Будучи прикладом для вихованця, педагог повинен сам максимально відповідати ідеалу людини свого часу і свого суспільства. Необхідно, проте, розрізняти історію розвитку етичних стосунків і історію розвитку теорії моралі, на вміст якої впливали не лише конкретна епоха і соціум, але й особливості особи мислителя [3]. У свою чергу, та або інша теорія моралі робила вплив на реальні етичні стосунки. Філософи, педагоги і психологи, розвиваючи свої наукові теорії, не могли обминути увагою формування і розгляд етичної моделі людини. Багато хто з них задавався питанням про те, як же реалізувати цю модель насправді і якою має бути людина, що формує відповідні етичні якості іншої людини. Переважно модель військової людини повинна відображати кращі якості особистості, оскільки він має бути зразком для наслідування. Таким чином, ідеальна модель воїна на кожному суспільно-історичному етапі і в кожній педагогічній теорії відображає певною мірою мету виховання, етичну модель вихованця.

На світогляд і етичні стосунки людей певної історичної епохи впливали особливості

форм їх організації. Давні держави-поліси мали общинну структуру: їх громадяни монополюючи володіли землею, вони ж складали військо, їх же зібрання визначали політику. Взаємодопомога, кругова порука, діяльність “всім світом” відрізняють характер такого суспільства. Із тісного зв’язку із землею, з конкретною територією народжується патріотизм і початкова екологічність мислення людини. З патріархального побуту і верховенства людини витікає слухняність і пошана до старшого, це передається через наступність поколінь. Людина общини завжди пам’ятає про належність до своєї спільності, засуджується “Іван, який не знає рідні”. Таким чином, як ми бачимо, колективістська орієнтація свідомості спочатку складає наріжний камінь моралі.

Характер взаємин первісної людини з природою викликав відчуття нерозривного зв’язку: люди і боги живуть неначебто одним життям, володіють спільними рисами і навіть вадами. Боги не лише всемогутні, вони вередливі, мстиві велелюбні і в той же час – герої міфів, наділені фантастичними здібностями в подоланні зла, в боротьбі з ворогами. Людина відчуває себе в нерозривності з космосом взагалі, але поступово замислюється про існування першопричини, першооснови буття. Тоді він приходить до думки про існування деякого абсолюту, або “першолюдини”.

Великі моралісти Давньої Греції зробили свій внесок у створення етичного образу людини творчості. Найважливішою особливістю етичної рефлексії античності була настанова на розуміння моральності, добродіяння поведінки як розумності. Інша характеристика античного світогляду – прагнення до гармонії (гармонії всередині людської душі і гармонії її зі світом). Основний напрям розвитку античної етики пов’язаний з переходом від проголошення влади загального над людиною до ідеї єдності індивіда і держави, що передбачає обґрунтування самоцінності людської особистості (софісти, Сократ, Платон і ін.), і, нарешті, до зіставлення людини і світу буття, вироблення рецептів для відходу у власний, внутрішній світ (епікуреїзм, стоїцизм). “Людина є мірою всіх речей”, – такі слова Протагора, одного з представників софістів. Софісти виступили з критикою основ старої цивілізації. Вони бачили ваду цих основ – вдач, звичаїв, засад – у їх безпосередності і в тому, що їх не можна було підтвердити. У центрі уваги опинилися людина і її психологія:

мистецтво переконувати вимагало знання механізмів, що керували життям свідомості. Висхідний принцип софістів, сформульований Протагором, такий: “Людина є мірою всіх речей: тих, що існують, і неіснуючих, які не існують”. Те, що приносить людині задоволення, добре, а те, що заподіює страждання, погано. Критерієм оцінки хорошого і поганого стають тут плотські схильності окремого індивіда.

Якщо попередні етичні вчення вбачали головний засіб етичного вдосконалення індивіда в його введенні в суспільне ціле, то пізніше філософи починають бачити умову добродійного і щасливого життя – звільнення людини від влади зовнішнього світу, і, перш за все – від політико-соціальної сфери. Стоїки – Зенон, Сенека, Марк Аврелій – говорили про те, що чеснота – єдине благо, що означає – жити у згоді з розумом. Стоїки виділяли основні чесноти: розумність, помірність, справедливість, доблесть. Свободу від влади зовнішнього світу над людиною стоїки вважали головним достоїнством мудреця; сила його в тому, що він не раб власних пристрастей. Мудрець не може прагнути плотських задовольень.

В епоху Середньовіччя окремих країнах Європи спостерігався процес занепаду значення мистецтва. У цих складних умовах зароджувалася корпоративна культура майбутнього, яка зводилася до проявлення особистої доблесті, хоробрості, відваги у бою лицарів нарівні зі своїми підлеглими. Лицар повинен бути досвідченим воїном, тому його виховання мало за мету виробити у нього воєнно-фізичні вміння, феодальну моральність і благочестя. Зміст лицарського виховання складали такі “сім лицарських чеснот”: їздити верхи, плавати, володіти списом, мечем і щитом, фехтувати, полювати, грати у шахи, вміти складати вірші і співати.

Слід наголосити, що виконання естетичних норм було одним із важливих обов’язків княжої влади у *Київській Русі*. Князь зі своїм військом обороняв князівство, утримував дружину (постійне військо), організовував комплектування “воїв” для бойових походів, будував відповідні оборонні укріплення. Все це вимагало знання форм і методів управління та встановлення норм і правил суспільного життя. Культура князів формувалася навчанням при дворі з раннього віку і загартовувалась у битвах. На той час можна спостерігати появу своєрідних “військових династій” – сини дружинників виховувалися разом, утворюючи військову

аристократію – найкращих професійних воїнів, які передавали свої знання та навички у спадок і нічим, крім війни, не займалися. Формування культури у військового керівника Київської Русі здійснювалося в системі національного виховання, яка мала такі основні ланки: родинне виховання, початкові училища, середня і вища школи. Вона стверджувала культ людини – будівника і воїна.

Отже, у процесі підготовки лицарів феодальної Європи та самураїв Японії, князів Київської Русі не було створено стійкої системи формування корпоративної культури. Проте можна відзначити, що у цей період закладалися початки майбутньої корпоративності так званої творчої особистості касти. Основна увага приділялась індивідуальній, психологічній, духовній і воєнно-фізичній підготовці лицаря, самурая. Проте самовиховання лицарських чеснот відіграло свою роль у подальшому формуванні корпоративної культури сучасних лицарів.

На нашу думку, можна констатувати, що такі якості, як *“компетентність, відповідальність і відданість своїй справі”* є провідними у формуванні корпоративної культури в майбутніх офіцерів США.

При формуванні підготовці фахівців навчальних закладах *Німеччини* враховується те, що керування людьми буде успішним, коли командир (начальник) буде *готовий до спілкування, прояву уважності, партнерства, зразкового виконання свого обов'язку, а також на основі професійної майстерності зможе переконати учня та пояснити йому сенс його завдання та місця у загальній структурі*. Німецькі військові вчені вважають, що формування у командного складу Бундесверу компетентності є своєрідним *“інвестуванням у майбутнє”* [2, 20-24.].

Отже, формування корпоративної культури у ВНЗ США, Німеччини та Великої Британії відрізняється такими позитивними аспектами, як ефективний професійний відбір, постійна перепідготовка, сильна практична спрямованість, використання засобів стимулювання та ін.

Ми вважаємо, що мета порівняння систем підготовки майбутніх митців не зводиться лише до виявлення придатних до використання зарубіжних здобутків. Не менш важливим є не повторювати чужих помилок. Таке порівняння є корисним і для об'єктивного оцінювання правильності обраного Україною шляху реформ у мистецькій освіті. Глибоко вивчаючи світовий досвід, слід, однак, пам'ятати, що механічне запозичення

“найкращих світових зразків” може лише зашкодити справі [5, 20].

Четвертий етап – зростання ролі корпоративного управління суспільними процесами, становлення і розвиток гуманістичної парадигми освіти і особистісно-орієнтованої підготовки митців у творчих ВНЗ – знаходить своє відображення у тенденціях розвитку мистецької освіти України.

Важливим аспектом нової творчої освітньої парадигми є поняття *фундаменталізації* як категорії якості освіти та освіченості особистості. Завдання фундаменталізації творчої освіти полягає в забезпеченні оптимальних умов для формування гнучкого та багатогранного наукового мислення, різних способів сприйняття дійсності, створення внутрішньої потреби до саморозвитку і самоосвіти протягом усього життя людини. Її основу мають скласти система та структура освіти, пріоритетом яких є не прагматичні, вузькоспеціалізовані знання, а методологічно важливі, довготривалі та інваріантні, що мають сприяти цілісному сприйняттю навколишнього світу, інтелектуальному розвитку особистості, її адаптації до соціально-економічних і технологічних змін [3].

Вихідним пріоритетом при розробці нової парадигми творчої освіти стало *формування та розвиток відповідальної особистості*, здатної конструктивно й ефективно працювати у проблемних та екстремальних ситуаціях сучасної діяльності, особистості, яка поєднує творчо-професійну компетентність із громадянською відповідальністю, має відповідний світоглядний кругозір, високу свідомість і моральність.

Соціальним підґрунтям нової парадигми творчої освіти виступають формування і становлення *“інформаційного суспільства”*, яке розуміється як нова стадія духовного розвитку людства. Інформаційне суспільство вперше продукує в загальносоціальному вимірі такі риси соціального буття, що вимагають нових підходів до формування структурно-функціональних та ціннісних компонентів суспільного організму. Передусім ідеться про надзвичайну ефективність використання інформації як основи технологічного процесу, що різко прискорює розвиток суспільства в цілому і дає змогу за короткий час задовільнити духовні потреби всіх його членів. Тим самим створюються засади для формування надматеріальної системи соціальних цінностей, де пріоритети

належать не матеріальним інтересам та споживацьким орієнтаціям, а оволодінню знаннями і формуванню естетичного підґрунтя взаємодії людей один з одним та навколишнім світом (як природним, так і соціальним). У своїй єдності ці дві фундаментальні риси інформаційного суспільства принципово по-новому визначають місце людини в соціальній системі. *По-перше*, за рахунок створення єдиного глобального інформаційного простору, що ґрунтується на електронно-інформаційних системах, нових соціальних та етичних нормах міжособистісної взаємодії, людина дістає можливість звільнитися від будь-яких пут корпоративної залежності й повністю реалізувати свою самобутність стосовно інших людей і суспільства в цілому. *По-друге*, в умовах інформаційного суспільства основним джерелом розвитку останнього стає саме індивідуальна творчість кожної людини, що зовсім по-новому ставить саму проблему взаємодії інтересів соціального та всебічного індивідуального розвитку людини [1]. Нині ця проблема розглядається з прагматичного погляду: вкладати кошти в систему творчої освіти вигідно, бо в кінцевому підсумку це веде до підвищення ефективності економіки та прискорення соціального розвитку. Що ж до інформаційного суспільства, то в ньому ця проблема просто перестане існувати, оскільки сам процес соціального розвитку буде тотожний інтегрованому соціальному цілому всебічного і гармонійного розвитку кожної особистості [5, 26].

Найбільш практичне значення має ціннісний аспект нової парадигми творчої освіти, тобто нова система цінностей і етичних норм, взаємин між викладачами і студентами. Центральною цінністю, певна річ, виступає людина, оскільки розвиток її потенціалу та можливостей, процес творчої самоактуалізації є абсолютною метою і суспільного розвитку, і функціонування системи творчої освіти. Звідси впливає пріоритетність гуманноцентричних та гуманітарних цінностей системи освіти, а розвиток їх – процеси гуманізації та гуманітаризації – виступає як головний напрям змістового реформування системи освіти [3, 17; 6, 13-15].

Висновки. Ціннісний аспект нової парадигми творчої освіти безпосередньо визначає основні завдання та напрями реформування творчої освіти в Україні, які чітко формулюються в Національній доктрині розвитку освіти України. Це стосується як головної мети системи освіти (створення умов

для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України), так і основоположних принципів та пріоритетів творчого розвитку майстрів сцени. Створення умов для самоактуалізації творчої особистості можливе лише в межах нової концептуальної моделі творчої освіти, інтегрованої з глобальними модернізаційними процесами у світі та суспільстві України.

Література

1. Абашкіна Н.В. Нові концепції навчання і виховання у сучасній німецькій педагогіці. К.: Інститут системних досліджень освіти, 1995. 32 с.
2. Библер В.С. Школа діалога культур. Искусство в школе. М., 1992. №2. С.48.
3. Відродження і розвиток культури України: проблеми історії, теорії і практики. Тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції. К.: Друкар, 1993. 170 с.
4. Гончаренко С. Не руйнувати, а реформувати. Товариш. 1997. №25. С.3.
5. Кант И. Критика способности суждения. М.: Искусство, 1994. 367 с.
6. Косів М. Про духовне плебейство і не тільки. Культура і життя. 1995. № 27.

References

1. Abashkina N.V. (1995). New concepts of teaching and education in modern German pedagogy. K.: Institute for Systems Research of Education [in Russian].
2. Bibler V.S. (1992). School of Dialogue of Cultures. Art at school. M., 2. 48 [in Russian].
3. Revival and development of Ukrainian culture: problems of history, theory and practice (1993). Abstracts of reports of the All-Ukrainian scientific conference. K.: Drukar [in Ukrainian].
4. Goncharenko S. (1997). Do not destroy, but reform. Friend, 5, 3 [in Ukrainian].
5. Kant I. (1994). Critique of the ability to judge. M.: Iskusstvo [in Russian].
6. Kosiv M. (1995). On spiritual plebeianism and more. Culture and life. №27 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 07.09.2020
Отримано після доопрацювання 05.10.2020
Прийнято до друку 09.10.2020*